

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ.

Коментар фахівця – заступника голови Науково-координаційної ради з розробки Державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами, заступника директора Інституту спеціальної педагогіки АПН України з наукової роботи В'ячеслава ЗАСЕНКО

▣ **Чим викликана необхідність розробки Державного стандарту спеціальної освіти в Україні, на якому освітньому ґрунті відбувався цей процес?**

Ідея розробки цього документу виникла не на порожньому місці. На сучасному етапі соціально-політичного та економічного розвитку України відкрилися перспективи змін у системі спеціальної освіти, пов'язані з новим ставленням суспільства до дітей з особливими потребами, новим розумінням їхнього особистісного становлення, а також продуктивним вирішенням питань соціалізації та інтеграції таких дітей у суспільство.

Сучасна спеціальна освіта в Україні — складна, розгалужена і диференційована система корекційних закладів, реабілітаційних і медико-психологічних центрів, навчально-виховних комплексів, спеціальних класів при масових школах та ін.

Водночас, з огляду на зростання кількості дітей з особливими потребами в різних регіонах країни, відсутність необхідної кількості спеціальних (корекційних) закладів, кваліфікованих кадрів, існуюча система спеціальної освіти потребує якісних змін.

Цільова настанова її подальшого вдосконалення полягає в тому, щоб створити оптимальні умови для розвитку й реалізації освітніх потреб дітей цієї категорії на основі врахування можливостей конкретної особистості. Для цього важливо окреслити вимоги, які суспільство висуває до освіченості кожної особистості з особливими потребами і, зокрема, до дітей, тобто розробити стандартні державні нормативи їхньої освіченості.

Необхідно зазначити, що Міністерством освіти і науки України спільно з Інститутом спеціальної педагогіки АПН України, науково-педагогічними працівниками кількох вищих навчальних закладів впродовж останніх років проведено значну роботу з удосконалення змісту освіти дітей з особливими потребами з урахуванням переходу загальноосвітньої школи на новий зміст і структуру освіти.

Ця робота відбувалася в контексті цілої низки ухвал і постанов.

Так, на виконання законів України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту” та рішення Колегії Міністерства освіти і Президії Академії педагогічних наук України 12.02.2000 р. було видано наказ “Про розробку Державного стандарту спеціальної (корекційної) освіти дітей з особливими потребами, його програмного і навчально-методичного забезпечення”. На виконання Указу Президента України “Про Національну доктрину розвитку освіти”, постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження заходів з реалізації Національної доктрини розвитку освіти на 2002 - 2004 роки” 23.01.2003 р. було видано наказ про Державний стандарт спеціальної освіти, який, власне, і розставив всі крапки.

▣ **У чому полягала специфіка і які труднощі виникали у процесі розробки Державного стандарту спеціальної освіти?**

Розробка Державного стандарту початкової освіти для дітей з особливими потребами базувалася на:

- ☞ концептуальних положеннях Державного стандарту загальної середньої освіти в Україні;
- ☞ концепції змістових компонентів (освітніх ліній) Державного стандарту початкової загальної освіти;
- ☞ концепції Державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами;
- ☞ концептуальних ідей щодо освіти, програмного забезпечення, потенційних можливостей

дітей з особливими потребами, які розроблялися в наукових дослідженнях зарубіжних і українських учених у галузі дефектології;

- ☞ сучасних прогресивних ідей і досягненнях практики навчання дітей з особливими потребами.

Реалізація основної мети передбачала окреслення і розв'язання низки специфічних завдань, зумовлених особливостями розвитку цієї категорії дітей.

Основними з них є:

- ☞ попередження, корекція відхилень у фізичному та психічному розвитку;
- ☞ формування компенсаторних способів діяльності як важливої передумови підготовки до навчання в основній школі;
- ☞ урахування в навчально-виховному процесі індивідуальних відмінностей і потенційних можливостей особистості, перспектив використання збережених аналізаторів;
- ☞ розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку через соціальну взаємодію на основі знань, умінь і навичок мовленнєвої, зокрема комунікативної, діяльності і творчості;
- ☞ формування психологічної та методичної готовності педагогічного колективу до реалізації освітнього стандарту як кінцевого результату навчання учнів з особливими потребами.

Особливу увагу в Державному стандарті спеціальної освіти, що є принципово важливим, приділено корекційному блокові, а саме: власне корекційно-розвивальним заняттям та корекційним змістовим лініям, що наскрізно пронизують усі освітні галузі.

Принципово важливим є можливість використання чи, точніше, орієнтування на Державний стандарт спеціальної освіти змісту і результатів навчання дітей з відповідними порушеннями психофізичного розвитку, незалежно від типу і підпорядкованості навчального закладу.

Стосовно труднощів. Хто хоч щось у житті робить, той знає: у будь-якій роботі є певні труднощі. Не виняток і розробка документа, про який йдеться.

У загальній педагогіці тривалий час над розробкою стандарту працювали кращі вчені країни. Їхню роботу полегшували такі чинники:

- ☞ визначеність обов'язкового рівня освіти (повна загальна середня освіта);
- ☞ визначеність структури школи;
- ☞ визначеність структури Державного стандарту загальної середньої освіти (ст. 32, Закон України "Про загальну середню освіту").

У спеціальній педагогіці на час початку роботи все це було відсутнє.

Окрім того, давалася взнаки відсутність Закону "Про спеціальну освіту", відсутність нового Положення про спеціальну загальноосвітню школу та ін.

Тому, розпочинаючи розробку Державного стандарту спеціальної освіти за цих умов, необхідно було виходити з того, що опрацювання проблеми стандарту спеціальної освіти на концептуальному рівні передбачає виділення низки специфічних для цієї проблеми питань і аспектів:

- ☞ визначення поняття "стандарт спеціальної освіти" у структурному, функціональному, порівняльному і термінологічному плані;
- ☞ особливу взаємодію і взаємообумовленість у системі спеціальної освіти таких компонентів, як навчальний план – програма навчання – технологія – система вимірників;
- ☞ визначення понять "норма освіченості", "співвідношення навчання і розвитку", "співвідношення норми освіченості і норми життєвої компетентності" (терміна, який ще не утвердився в понятійному апараті дефектологічної галузі, хоча є принципово важливим).

Слід зазначити, що існує 8 типів спеціальних шкіл, для 8-ми категорій дітей. (А це — різна структура, різний термін, різний рівень освіти та ін.).

Окрім того, останнім наказом, про який йшлося, скорочувався термін створення Державного стандарту спеціальної освіти і час подання переносився з грудня 2004 р. на червень 2003 р., що, безумовно, покладало на Інститут спеціальної педагогіки АПН України (а саме ця установа була основним розробником) складне і відповідальне завдання.

▣ *Які загальні характеристики Державного стандарту спеціальної освіти?*

Державний стандарт спеціальної освіти – це унормована система показників освіченості, що враховують як можливості реальної особистості з особливими потребами, так і системи спеціальної освіти для досягнення цієї норми.

Державний стандарт спеціальної освіти розроблено відповідно до можливостей дітей з особливими потребами молодшого шкільного віку, оскільки основна специфіка навчання і виховання зазначеної категорії дітей припадає саме на цей період. У подальшому (основна і старша школа) більшість типів спеціальних шкіл-інтернатів, даючи базову і повну загальну середню освіту, працюють за програмами масових шкіл (зберігаючи корекційний блок).

Зміст освіти і вимоги до його засвоєння у Стандарті спеціальної освіти представлено за галузевим принципом — у шести освітніх галузях, що органічно продовжується у змісті відповідних освітніх галузей основної і старшої школи.

Зміст освітніх галузей структурується і реалізується в системі відповідних навчальних предметів і курсів, програми яких затверджує Міністерство освіти і науки України. Залежно від методичних підходів можливі різні варіанти такого структурування.

Основними об'єктами стандартизації у спеціальній освіті, як і в загальній, є її структура, зміст, обсяг навчального навантаження та рівень підготовки учнів. За допомогою Стандарту забезпечується стабільність рівня освіченості учнів з особливими потребами, незалежно від форм і варіантів їхньої освіти, можливість його удосконалення відповідно до перспектив розвитку суспільства та потенціалу особистості.

Структура Стандарту охоплює базові навчальні плани початкової школи, загальну характеристику інваріантної і варіативної складових та державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів (для глухих дітей, зі зниженим слухом, сліпих, зі зниженим зором, порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, тяжкими порушеннями мовлення, розумово відсталих).

Базовий навчальний план початкової спеціальної школи дає цілісне уявлення про зміст і структуру цього рівня освіти, погодинне співвідношення між освітніми галузями, гранично допустиме навчальне навантаження учнів.

Інваріантна складова Базового навчального плану формується на державному рівні і є обов'язковою для всіх спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, незалежно від їх підпорядкування і форм власності. Вона охоплює освітні галузі, які мають забезпечити соціально необхідні для кожного школяра компетенції. Інваріантна складова Базового навчального плану також передбачає корекційно-розвивальні заняття, яких потребують діти з особливими потребами для реалізації своїх освітніх та особистісних цілей. Ці заняття, залежно від типу і складності порушень розвитку дітей, спрямовані на розвиток зорового чи слухового сприймання, корекцію пізнавальної діяльності, виправлення порушень мовлення та фізичного розвитку, формування навичок просторового, соціально-побутового орієнтування, психокорекцію та ін.

Години, виділені у Базовому навчальному плані для проведення корекційних занять, не враховуються в гранично допустимому навчальному навантаженні учнів.

Варіативна складова навчального плану формується навчальним закладом самостійно з урахуванням типу закладу та індивідуальних освітніх потреб учнів. Вона може бути використана в початкових класах на додаткове вивчення освітніх галузей, факультативи заняття, індивідуальні та групові заняття з учнями тощо.

Щодо бюджетного фінансування спеціального загальноосвітнього навчального закладу, то воно здійснюється відповідно до встановленої Базовим навчальним планом сумарної кількості годин інваріантної і варіативної складових з урахуванням діючих нормативів наповнюваності класів (груп).

▣ **Який подальший шлях цього доленосного документа?**

Слід зазначити, що таку складну роботу, як розроблення Державного стандарту спеціальної освіти, було завершено принаймні вчасно, щодо якості – то час покаже. На сьогодні ми маємо нормативний документ, основний зміст якого було опубліковано на шпальтах часопису “Дефектологія”, кількох науково-методичних збірників, а основні положення обговорено на двох всеукраїнських науково-практичних конференціях (Одеса, 2002; Печиніжин, 2003) та кількох засіданнях “круглого столу” і семінарах. Є відгуки практично з усіх областей України, в цілому – позитивні (наявні зауваження було враховано).

Проект Державного стандарту спеціальної освіти було обговорено на засіданні бюро Відділення психології, вікової фізіології та дефектології АПН України, а також на Колегії Міністерства освіти і науки України, де прийнято відповідні рішення. Після чергового доопрацювання Кабінет Міністрів України 5 липня 2004 р. прийняв постанову „Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку”.

Щодо подальшого шляху, то хочеться, аби цей документ мав, як у класика, і “свою долю і свій шлях широкий”, оскільки він, як на нас, сприяє збереженню єдиного освітнього простору в країні, забезпечує цілісність змісту спеціальної освіти і наступність між ступенями спеціальної школи, унормовує навчальне навантаження школярів з особливими потребами, створює передумови для реалізації диференційованого навчання.

Введення Державного стандарту не означає підпорядкування навчального процесу жорсткому шаблону, а, навпаки, відкриває широкі можливості для педагогічної творчості, створення варіативних програм навколо обов’язкового ядра змісту, різноманітних технологій навчання.

▣ **Кого з розробників можна відзначити чи, навпаки, покритикувати?**

Скільки людей – стільки й точок зору. Тому, безумовно, як би широко ми не обговорювали цей документ і як би його не доопрацьовували, завжди будуть відмінні, а може й полярні думки (хоча суттєвих прогалин я не бачу).

Державний стандарт спеціальної освіти – величезна праця великого творчого колективу людей, які у стислі строки, часто безоплатно, розробили принципово важливий документ. І ось тут я з приємністю назвав би кілька прізвищ. Перш за все, це:

- ☞ співголови Науково-координаційної ради розробки Державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами: заступник міністра освіти і науки України В.О. Огнев’юк та директор Інституту спеціальної педагогіки АПН України академік В.І. Бондар; заступник голови – директор департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України П.Б. Полянський;
- ☞ координатори: начальник управління змісту освіти Міністерства освіти і науки України Л.С. Ващенко; начальник відділу дошкільної, початкової та спеціальної освіти зазначеного управління А.Д. Середницька; головний спеціаліст цього ж управління Г.Ф. Лобайчук;
- ☞ керівники робочих груп: завідувачі лабораторій Інституту спеціальної педагогіки АПН України Л.В. Борщевська, Л.С. Вавіна, Т.В. Сак, О.П.Хохліна; завідувач відділу корекційної освіти Науково-методичного центру середньої освіти Міністерства освіти і науки України Л.С. Дробот; заступник директора Інституту корекційної педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова М. К. Шеремет та інші.